

HET VIGLIUSCOLLEGE OF ‘COLLEGE VAN GENT’ IN LEUVEN

Oprichting en beginjaren (1569-1601)

Marc Hanson

Tijdens de laatste jaren van zijn leven overwoog Viglius van Aytta, de tweede proost van het prestigieuze Gentse Sint-Baafskapittel, de stichting van een universitair college voor bursalen in Gent of Leuven. Voor Gent kwamen oud-koralen van de Gentse kathedraal, die ernstig overwogen om later priester te worden, in aanmerking voor een beurs van het College. Na lang aarzelen hakte Viglius de knoop door en hij koos in 1566 voor Leuven als vestigingsplaats. Ondanks zware tegenslag in de beginperiode werd het ‘College van Gent’ een succes. Veel latere hoge geestelijken van het bisdom Gent behaalden in Leuven een universitaire titel en verbleven tijdens hun studiejaren in het Vigliuscollege.

Viglius: stichter van het college

Bij universitaire residentiële colleges denken de meesten van ons spontaan aan de colleges van Oxford, Cambridge, Parijs enz. Maar toen Viglius van Aytta (1507-1577) (afb. 1) in 1569 in Leuven zijn college liet starten, telde de in 1425 gestichte universiteit al 29 colleges, die van de kloosterorden inbegrepen. Die colleges waren een soort internaten, waar bij voorrang bursalen, arme(re) studenten samenwoonden onder de leiding van een afgestudeerde student of van een professor. Betaalde provisores en visitatores, meestal geestelijken, hielden toezicht op de colleges. De meeste werden gesticht door rijke clerici of leken die doorgaans op een of andere manier een band hadden met de universiteit. Zij zorgden voor een geschikt gebouw en voor voldoende financiële middelen om het college te onderhouden, ook na hun overlijden.

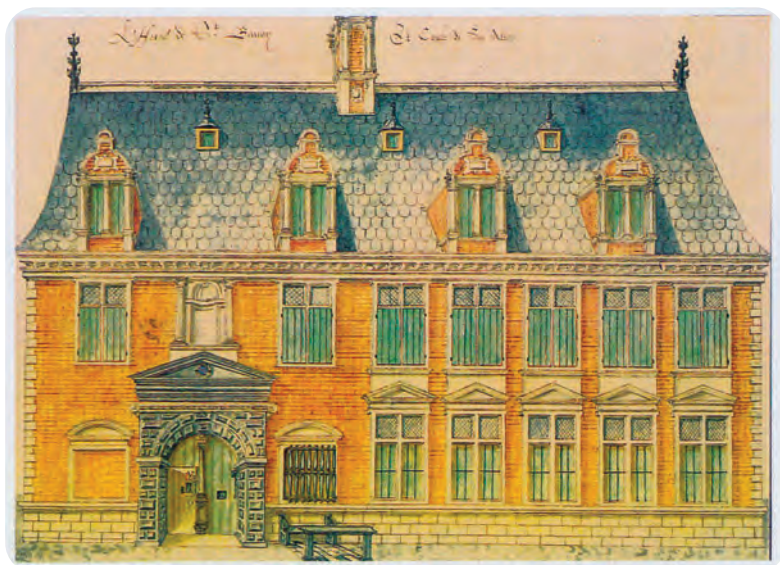
Toen Viglius zijn college stichtte, had hij al een hele carrière achter de rug en was hij een staatsman en geestelijke van groot formaat. Als zoon van een Friese herenboer en gesteund door zijn oom pastoor, studeerde hij eerst in Deventer en vanaf 1522 in Leuven. Daar volgde hij de lessen van het gerenommeerde Drietalencollege en begon hij ook zijn studies in de rechten. Hij

behaalde zijn doctoraat in de rechten in Valence (1529) en gaf les in Padua en Ingolstadt. Hij raakte goed bevriend met Erasmus, de stichter van het Drietalencollege, en met Nicolas Perrenot de Granvelle (1484-1550), die hem in 1542 binnenloodste in het ambtelijke netwerk van de Habsburgse staat. In 1547 werd de Fries voorzitter van de Geheime Raad en chartermeester van Vlaanderen. In 1584 werd hij zelfs president van de Raad van State, waar hij als niet-adellijke jurist een vreemde eend in de bijt was, maar niemand betwistte zijn uitzonderlijk juridisch en politiek talent.

Afb. 1. Viglius van Aytta, geschilderd ca. 1565 door Frans Pourbus de Oudere (1545-1581), die uitblonk in de portretschilderkunst. Viglius wordt hier afgebeeld als geleerde professor met een doctorsmuts op zijn hoofd.

Ondertussen was Viglius in 1543 getrouwd, maar het huwelijk bleef kinderloos en zijn echtgenote, Jacqueline Damant, een zus van de latere bisschop van Gent, Pieter (1530-1609), overleed al in 1552. Lucas Munich, de eerste proost van het Gentse Sint-Baafskapittel, wist eveneens zijn talenten te waarderen, en in 1556 zorgde hij er voor dat hij coadjutor werd van het kapittel met recht van opvolging als proost. In 1559 werd hij als bibliofoon ook bibliothecaris van de Koninklijke Bibliotheek in Brussel. Daar verbleef hij dan in een huis van het kapittel. Viglius werd in 1562 tot priester gewijd en na het overlijden van de laatste abt Munich op 18 januari 1563, gemijterde proost van het Sint-Baafskapittel. Hij nam toen onmiddellijk zijn intrek in het proosdijgebouw: het Hof van Sint-Baafs langs de Schelde, dat Munich al in 1560 aan hem had gelegeerd (afb. 2).

Afb. 2. Het Hof van Sint-Baafs op de plaats van het huidige Provinciehuis (aquarel door Lieven Van der Schelden, 1585). Hier stond oorspronkelijk een oud adellijk Steen langs de Schelde. Op bevel van keizer Karel verkocht de eigenaar in 1543 zijn eigendom aan het pas opgerichte Sint-Baafskapittel als woning voor de proost ervan. In 1633 zou dit de residentie worden van de bisschoppen van Gent.

In Leuven en niet in Gent

Als mecenas en humanist betaalde Viglius al doorlopend de studiekosten van talrijke neven en getalenteerde kinderen van bevriende Friezen. Maar vooral na zijn priesterwijding overwoog hij een meer bestendige en blijvende vorm van steun aan talentvolle jongeren: een universitair college met enkele vaste

studiebeurzen in Gent of Leuven, dat ook na zijn dood zou blijven bestaan. Op die manier hoopte hij ook jongens van niet-bemiddelde ouders de kans te geven om een universitaire studie aan te vatten en hopelijk priester te worden. Naast liefdadigheid en intellectuele bekommernis, was ook een portie ijdelheid Viglius niet vreemd. Zolang zijn college zou blijven bestaan, zou hij ook bij toekomstige generaties (priester)studenten bekend blijven.

Nadat zijn besluit voor een collegestichting vaststond, bleef hij nog twijfelen tussen Leuven en Gent als vestigingsplaats. Gent leverde bepaalde voordelen op en had zeker enkele troeven. Nadat hij kapittelproost geworden was, verbleef Viglius vooral in de Arteveldestad en daardoor zou hij de directe voorbereiding en de eigenlijke start van zijn college van nabij kunnen opvolgen.

Afb. 3. Cluster van colleges rondom Proefstraat en Sint-Quintensstraat in Leuven in de 18de eeuw. Duidelijk te zien dat het Vigliuscollege buiten de stadswal lag en een afgesloten terrein vormde. Uit: De Maesschalck, 2021, p. 353.

De eerste bisschop van Gent, de geleerde maar eenvoudige Cornelius Jansenius (1565-1576), leverde toen grote inspanningen om volgens de bepalingen van Trente een bisschoppelijk seminarie op te richten. Zijn nieuwe bisdom kende een groot tekort aan priesters, waardoor sommige parochies zonder herder bleven. Dat gebeurde op 26 augustus 1569. Jonge bursalen van Viglius' college zouden, eens ze voldoende basiskennis hadden en oud genoeg waren, aan het nieuwe seminarie theologie kunnen studeren. Gent telde bovendien talloze kloosterorden met verscheidene bekwame en geleerde leden, vooral bij de bedelorden. Het vinden van geschikt personeel voor zijn college, zou zeker geen probleem vormen. Ten slotte had Gent toen enkele soms kleine, maar hoogstaande middelbare scholen van humanistische stempel: de zogenaamde

Latijnse scholen, waar de basis werd gelegd voor een eventuele verdere universitaire of kerkelijke studie. Ze werden niet zelden geleid door alumni van de Leuvense universiteit.

Hieraan moeten we toevoegen dat universitaire studies in die tijd geen exacte wetenschappen omvatten. Van toegepaste wetenschappen (ingenieursstudies) was geen sprake. Theoretische begrippen van geneeskunde, rechten – en (oude) talenstudies sloten aan bij het theologisch onderwijs dat voor en na priemeerde.

Maar uiteindelijk koos Viglius toch voor Leuven. Hij had er zelf gestudeerd en het onderwijs in Gent, hoe degelijk ook, kon natuurlijk niet op tegen de anderhalve eeuw oude universiteit, toen nog de enige in de hele Nederlanden en een internationale tempel van wetenschappelijk onderwijs en onderzoek. Wellicht hakte Viglius, die ook in de universiteitsstad de nodige contacten had, de knoop door na de vreselijke Beeldenstorm, waarvan kerkelijk Gent in de zomer van 1566 zwaar te lijden had, terwijl Leuven gespaard bleef.

Vorbereiding en oprichting

Nog in 1566 kocht Viglius in Leuven het huis De Kersouwe voor 2000 gulden. Een aanzienlijke som: en professor verdiende toen gemiddeld ca. 200 gulden per jaar, maar door bijkomende banen wisten sommigen dat inkomen te verdubbelen. Het was gelegen in het verlengde van de prestigieuze Proefstraat (nu Naamsestraat), buiten de eerste stadswal. (Bijna alle colleges vestigden zich binnen de eerste stadswal.) Het terrein liep door tot in de Parkstraat, waar er een achteruitgang was. In 1567 kocht hij nog enkele aanpalende, kleinere huizen, zowel in de Sint-Quintensstraat als in de Parkstraat, zodat de hele eigendom de allure kreeg van een afgesloten terrein (afb. 3). Na 1569 kregen de ramen nog brandglas en de vernieuwde tuin kreeg een grote fontein. In de nieuw aangeklede kapel konden de studenten ook bidden voor het zielenheil van de stichter.

Eind oktober 1569 opende het nieuwe college zijn deuren, één maand voor het Gentse seminarie. Viglius zelf kende nog de eerste beurzen toe: zeven aan Friese jongens en vijf aan jongens uit Gent en omgeving. Daarna zou dit gebeuren door drie *provisoren* (letterlijk: vooruitzienden). Die bezochten jaarlijks het college en werden dan geïnformeerd via een financieel verslag, dat werd opgesteld door de president en zijn medewerkers. Voor die *provisoren* viel de keuze van Viglius op de hoofdprofessor in het kerkelijk recht, de oudste hoogleraar in de theologie en de pastoor van de Sint-Quintenskerk. Die

zouden ook de president van het college benoemen, een priester en bovendien licentiaat in theologie of kerkelijk recht. De eerste president, Joannes Carrius (van Blocklant) uit Rotterdam, licentiaat in de beide rechten en baccalaureus in de theologie, werd nog door Viglius zelf benoemd.

Tot aan zijn dood in 1577 bleef de proost van Sint-Baafs ijveren voor de dotatie van zijn college. Zo kreeg hij van koning Filips II een schenking van 12.000 gulden voor zijn project. De totale som van jaarlijkse inkomsten bedroeg 1500 gulden. De stichter drong erop aan om die som steeds in de kas te houden als noodfonds voor uitzonderlijke omstandigheden. Als er financiële moeilijkheden rezen, was het beter het aantal bursalen te laten dalen dan goederen te verkopen. Via zijn testament droeg Viglius de nodige gelden en goederen over aan de stichting, die hij daarvóór in eigen naam had onderhouden. Naast de gebouwen en alle huisraad, liet hij aan zijn college ook veel boeken en persoonlijke papieren na.

Studenten

Volgens zijn testament (dat al voor een deel tijdens zijn leven was gerealiseerd) was het college bestemd voor twaalf bursalen, die gratis kost en inwoning zouden genieten. De helft moest afkomstig zijn uit Friesland, liefst uit zijn familie, en de andere helft uit oud-koralen van de Sint-Baafskathedraal. Die koorknappen, afkomstig uit het hele bisdom en zelfs daarbuiten, traden in dienst vanaf ca. zeven jaar en na een vergelijkende (zang)proef. De scholaster (muziekmeester), een kanunnik of toch zeker een geestelijke, zorgde voor hun opleiding (vooral godsdienst, gregoriaanse zang, Latijn) en begeleiding. De Gentse beurzen werden toegekend door de scholaster van Sint-Baafs en het onderzoek werd gedaan door de bisschop van Gent. Als er onvoldoende (getalenteerde) kandidaten waren uit de groep van oud-koralen, kwamen andere jongens uit de stad Gent als eerste in aanmerking.

De bursalen moesten minstens dertien jaar oud zijn en eerst de artes (de twee tot drie jaar durende universitaire basisopleiding: drie taalvakken en vier wiskundige) volgen in de pedagogie Het Varken (afb. 4), één van de vier in die toen in Leuven bestonden. Zo'n pedagogie was een soort universitair internaat voor de nog vrij jonge artesstudenten. In het Vigliuscollege werden de bursalen beschouwd als broeders, die elkaar dienden bij te staan, zonder rekening te houden met 'natie' (groep studenten geboren in één bepaalde streek) of afkomst.

Afb. 4. Geestige spotprent uit het Physica-dictaatschrift van een student uit 1662. In dit embleem van de pedagogie Het Varken eet het Varken De Lelie op, vertrappelt het De Valk en belegert De Burcht met een spervuur van drollen. Die drie waren de concurrerende pedagogieën. Uit: Vensters op Leuven, 2019, p. 45.

Zowel in het college als in de pedagogie heerste een streng regime. Nodeloos lawaai maken, ruzie zoeken, de studies verwaarlozen, te lang wegblijven uit het college, alleen op pad gaan in de stad, herbergen bezoeken enz., werden niet getolereerd en betrachte overtreders werden streng gestraft. De normale straffen waren geldboetes, het ontzeggen van een maaltijd en in het ergste geval verlies van de beurs en wegzending uit het college, ‘zodat één ziek schaap niet de hele kudde zou besmetten’. Het belangrijkste moment van ontspanning was de tijd na het avondmaal. Er mocht dan gemusiceerd en gezongen worden, maar dan vooral gregoriaanse en kerkelijke gezangen.

Na die basisstudie konden de studenten verder studeren in theologie of rechten tot en met het licentiaat, eventueel zelfs het doctoraat. De bursalen moesten zich wel geroepen voelen tot het priesterschap, zodat het college de facto een universitair seminarie was voor het bisdom Gent. In de woorden van Viglius: ‘Ik heb een eigen college opgericht als een seminarie voor dienaars van de Kerk.’ Uit zijn nalatenschap zouden in het seminarie van Gent nog twee beurzen gesticht worden voor oud-koralen die niet voldoende begaafd waren om universitaire studies te doen, of die niet dadelijk een plaats konden

vinden in het college te Leuven. Zo kon Viglius nog iets goed maken, want hij had geweigerd ook maar een duit van zijn royale inkomen af te staan voor het jaargeld van de nieuwe bisschop, waardoor alles, ook de oprichting van een diocesaan seminarie, lang had aangesleept. Een voorbeeld van een oud-koraal die via het Vigliuscollege een mooie carrière kon uitbouwen, was Joannes Yperzele. Tot 1598 was hij verschillende jaren koorknaap in Sint-Baafs. Daarna verbleef hij tot 1604 in het ‘College van Gent’ voor zijn universitaire studie theologie. Nadat hij op 17 april 1604 tot priester was gewijd, vervulde hij verscheidene pastorale taken, onder andere in Hulst en Zuiddorpe. In 1613 werd hij benoemd tot koorleider van de kathedraal en zangleraar aan het Gentse seminarie.

Namen van het college

Om evidente redenen werd het Vigliuscollege ook wel het ‘College van Friesland’ of ‘College van Gent’ genoemd. Viglius zelf dacht aan de benaming ‘College van Sint-Bonifatius’, want dat was de patroonheilige van Friesland. Een beeltenis van de Friese martelaar, vermoord in Dokkum in 754, stond in de kapel van het college. Die naam sloeg niet aan. In de volksmond sprak men van ‘College van de tarweschoof’ omdat in het embleem boven de ingangspoort een tarweschoof was afgebeeld. Die verwees naar de schoof in het wapenschild van Viglius (afb. 5).

Militaire bezetting overleefd

Eén jaar na het overlijden van zijn stichter kwam het ‘College van Gent’ in zwaar weer terecht. In 1578 sloeg de aanslepende oorlog van Spanje onder Filips II tegen Frankrijk, Engeland en de Republiek van de afgescheiden noordelijke provincies hard toe in Leuven. Een kapitein uit Luxemburg vestigde zich met zijn manschappen in het college, waardoor de helft van de bursalen meteen wegvluchtte. Tot overmaat van ramp stichtten enkele dronken militairen in 1579 zelfs brand, waardoor een collegevleugel met een deel van de bibliotheek in vlammen opging. In 1582 verdwenen de laatste bursalen uit het college, samen met de president. De provisoren benoemden als opvolger de pastoor van Sint-Quinten en gaven hem honderd gulden per jaar om de lasten van de militaire bezetting te helpen dragen. De nieuwe president slaagde in zijn opdracht en wist ondertussen nog twee bursalen op te leiden. In 1598 woonden in het college, samen met de president, alweer acht bursalen en twee meiden. De gevluchte eerste president Joannes Carrius (†1601) liet bij testament 2000 gulden na voor het herstel van het afgebrande gedeelte.

Afb. 5. Op het klee van de zitbank: het wapenschild van Viglius met korenschoof. Deel van een triptiek, met de ouder geworden opdrachtgever Viglius van Aytta. Als proost draagt hij de geborduurde koorkap met de legende van de heilige Katharina van Alexandrië, patrones van de filosofen. Gent, Sint-Baafskathedraal, inventarisnr. 440.

Daarna zou het in de achttiende eeuw herstelde en verbouwde ‘College van Gent’ moeiteloos overleven tot aan de opheffing van de Leuvense universiteit en alle colleges in 1797. In 1785 telde het, met een bruto jaarlijks inkomen van 5000 gulden, veertien bursalen met een royale beurs van 180 gulden en ongeveer evenveel betalende commensalen, die mee de kas spekten. Na de opheffing door de Fransen fungeerde het college als kazerne ‘De Tarweschoof’. Het gebouw staat er nog altijd (afb.6 hieronder) en kreeg in de loop der jaren verscheidene herbestemmingen.

Geraadpleegde literatuur

Cloet M. (eindred.) (1992), *Het bisdom Gent (1559-1991). Vier eeuwen geschiedenis*, Gent, Werkgroep bisdom Gent.

Decavele J. (2004), *De eerste protestanten in de Lage Landen. Geloof en heldenmoed*, Leuven, Davidsfonds.

De Maesschalk E. (2021), *Leuven en zijn colleges. Trefpunt van intellectueel leven in de Nederlanden (1425-1797)*, Leuven, Sterck en De Vreese.

De Vocht H. (1927), *Inventaire des archives de l'Université de Louvain (1426-1797) aux Archives Générales du Royaume à Bruxelles*, Leuven, Universitaire Boekhandel.

Vooraf nummers 142-182 (Les collèges) en nummers 3080-3173 (Le collège de Viglius ou de la Gerbe de Blé).

Lambert J. (1947), La fondation du Collège de Viglius à Louvain, in: *Miscellanea historica in honorem Leonis Van der Essen*, Leuven, p. 711-724.

Roegiers J. (1974), *De oprichting en de beginjaren van het bisschoppelijk seminarie te Gent (1569-1623)*, Gent, HMGOG, speciale uitgave van deel XXVII, 1973, p. 3-192.

Sluys K. (2018), *Viglius van Aytta. Friese Europeaan avant la lettre*, Bussum, uitgeverij Thoth en Werkgroep Viglius.

De universiteit te Leuven 1425-1975 (1976), Leuven, Universitaire Pers Leuven v.z.w.

Vensters op Leuven. Een geschiedenis (red.: J. Audiens e.a.) (2019), Leuven, Salsa (Stadsarchief Leuven).